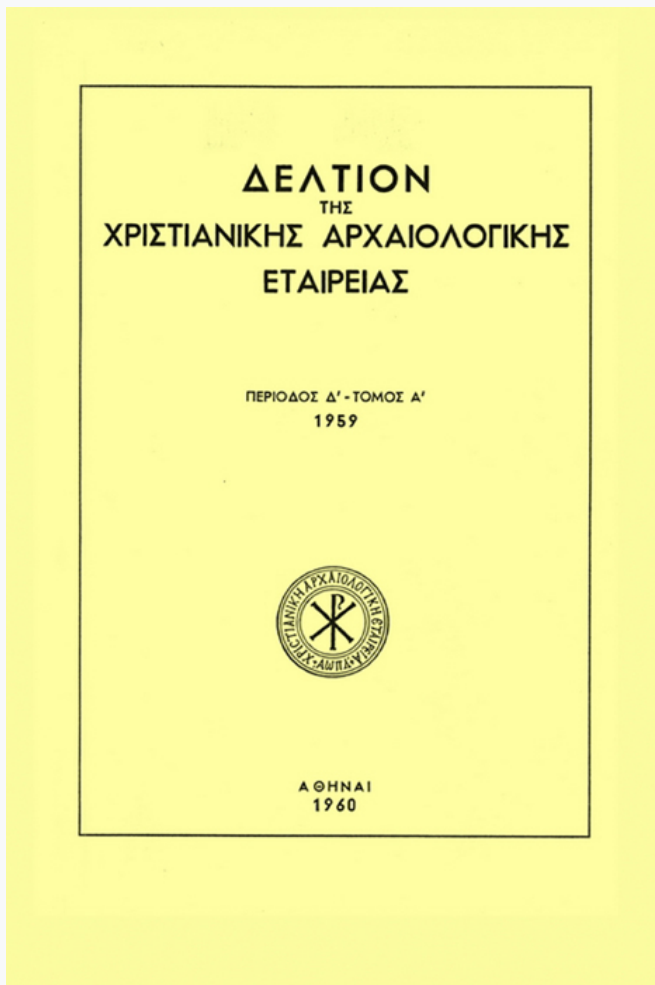

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 1 (1960)

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1959), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Νίκου Βέη (1883-1958)

Ο ναός των Αγίων Ασωμάτων «Θησείου»

Ευστάθιος Γ. ΣΤΙΚΑΣ

doi: [10.12681/dchae.710](https://doi.org/10.12681/dchae.710)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΤΙΚΑΣ Ε. Γ. (1960). Ο ναός των Αγίων Ασωμάτων «Θησείου». *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1, 115-126. <https://doi.org/10.12681/dchae.710>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ο ναός των Αγίων Ασωμάτων «Θησείου»

Ευστάθιος ΣΤΙΚΑΣ

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1959), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Νίκου
Βέη (1883-1958) • Σελ. 115-126

ΑΘΗΝΑ 1960

Ο ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ «ΘΗΣΕΙΟΥ»

Τὸ βυζαντινὸν τοῦτο μνημεῖον τῶν Ἀθηνῶν εἶχε παραμορφωθῆ δια τῶν διαφόρων προσθηκῶν καὶ ἐπεκτάσεων, ἃς εἶχεν ὑποστῆ κατὰ καιροῦς. Ἡ παλαιότερα ἱστορία του δὲν εἶναι γνωστὴ¹. Ὁ ἀρχικὸς ναὸς ἦτο σταυροειδῆς ἐγγεγραμμένος μετὰ τρουύλλου στηριζομένου ἐπὶ τεσσάρων κίονων. Ὁ Couchaud² μᾶς δίδει εἰς τὴν δημοσίευσίν του τοῦ 1842 μίαν προοπτικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ΝΑ ὄψεως καὶ μίαν κάτοψιν τοῦ ἀρχικοῦ μνημείου (πίν. 40), με ἀρκετὰ ὅμως λάθη, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἀναφέρει δ' ὡσαύτως ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἑνὸς κομποῦ καὶ πολὺ γραφικοῦ ναυδρίου με τὴν ὠραίαν πλινθοπερίβλητον τοιχοποιίαν του, τὸ ὁποῖον μαζὶ με πολλὰ ἄλλα, ποὺ ὑπῆρχον τότε, ἐστόλιζε τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν του ἔφερεν ὠραίας νωπογραφίας, ἀξία δὲ παρατηρήσεως ἦτο ἡ χρῆσις εἰς τὰ ἀνοίγματα του πεταλομόρφου τόξου.

Πρὸ 80 περίπου ἐτῶν ἐγένετο ἐπέκτασις τοῦ ναοῦ, ἣτις εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐπροχώρησε κατὰ 5,50 μ. κατασκευασθέντων δύο ἀκόμη κίωνων κατὰ προσέκτασιν τῶν ὑπαρχόντων³, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν κατὰ 6,20 μ. προστεθέντων καὶ κατὰ ταύτην τεσσάρων ἀκόμη κίωνων. Τοῦ οὗτου παραπονημένου μνημείου ἀποψιν μᾶς ἔδωκεν ὁ Struck⁴ τὸ 1911, τὴν δὲ κάτοψιν αὐτοῦ ὁ Monneret de Villard⁵ τὸ 1912, ἐξ ὧν προκύπτει ὅτι εἰς τὸ μνημεῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχον ἤδη συντελεσθῆ αἱ ἀνωτέρω

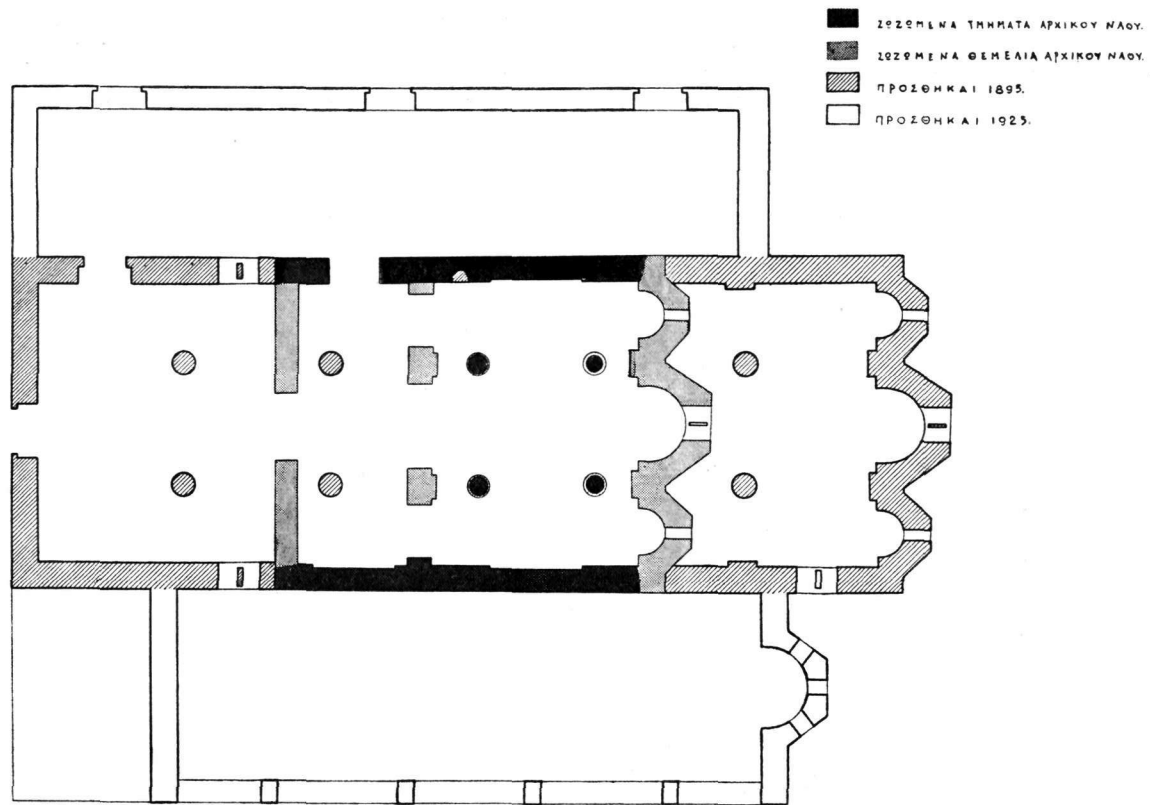
1. Εὐρετήριον τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Τεῦχ. Β'. Α. Ξυγγοπούλου, Τὰ βυζαντινὰ καὶ τουρκικὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν, 1929, σ. 92, εἰκ. 99 - 100.

2. A. Couchaud, Choix d'églises byzantines en Grèce, Paris 1842, σ. 16 καὶ πίν. VII, εἰκ. 2.

3. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς προσέκτασις ἐγένετο με βυζαντινίζουσαν τοιχοποιίαν, ἣτις ὅμως προδίδεται ὡς νεωτέρα, λόγῳ τῶν χονδρῶν (0,05) πλίνθων τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησε καὶ ἔνεκα τῶν ὁποίων τόσον ἡ κατασκευὴ τῶν ὀδοντωτῶν ταινιῶν, ὅσον καὶ ἡ τῶν τόξων τῶν παραθύρων ἀπέβη κακότεχνος (Βλ. εἰκ. τοῦ Ἱεροῦ πρὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημείου, πίν. 41Α).

4. A. Struck, Griechenland I — Athen und Attika, Wien - Leipzig 1911, σ. 143, εἰκ. 165.

5. U. Monneret de Villard, Inedita byzantina ἐν Monitore Tecnico, No 22, Anno 1912. Milano, σ. 432, εἰκ. 11. Πρβ. καὶ Ξυγγοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 95, εἰκ. 100.

Εἰκ. 1. Ναός Ἀσωμάτων. Κάτωφιν τοῦ μνημείου πρὸ τῶν ἐργασιῶν.

ἐπεκτάσεις, αἵτινες ὅμως δὲν ἐσταμάτησαν ἕως ἐδῶ, διότι κατὰ τὸ 1916 ἐπέπρωτο τὸ κομψὸν τοῦτο μνημεῖον νὰ παραμορφωθῇ τελείως, ὅταν οἱ ἐπίτροποι τοῦ ναοῦ, ἐν τῇ μανίᾳ των νὰ μεγαλώσουν τὸν χῶρον, προσέθεσαν δύο πτέρυγας ἐπὶ μὲν τῆς βορείας πλευρᾶς πλάτους 4 μ. καὶ μήκους 17,75, ἐπὶ δὲ τῆς νοτίας πλάτους 5 μ. καὶ μήκους 16 μ. (εἰκ. 1 καὶ πίν. 41, 42).

Ἐπὶ 80 λοιπὸν ἔτη τὸ μνημεῖον παρέμενε παραμορφωμένον καὶ μόνον ὁ κομψὸς ἀρχικὸς τροῦλλός του ἐπρόβαλλεν οἰονεὶ διαμαρτυρόμενος, διὰ μέσου τῶν νεωτέρων ἀντιαισθητικῶν κατασκευῶν καὶ προσθηκῶν ὑπενθυμίζων διὰ τῆς παρουσίας του ὅτι τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐστέγαζεν, εἶχε χαθῆ καὶ ἀσφυκτιοῦσε μέσα εἰς τὰ πανάθλια νεώτερα κατασκευάσματα (βλ. πίν. 45).

Ἡ Διεύθυνσις Ἀνασθηλώσεως τῶν ἀρχαίων καὶ ἱστορικῶν μνημείων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας εἶχε πρὸ διετίας ἐπιχειρήσει νὰ ἐφαρμόσῃ ἀπόφασιν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημείου, προσέκρουσεν ὅμως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὄχι μόνον εἰς τὴν πείσμονα ἀντίστασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρόπων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπανήλθομεν καί, εὐτυχῶς, χάρις εἰς τὴν εὐρείαν ἀντίληψιν καὶ κατανόησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος Κυρίου Θεοκλήτου, ἐλάβομεν τὴν συγκατάθεσιν του. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἐχρειάσθη νὰ ἐπέμβωμεν τὴν 10ῖν παρελθόντος Σεπτεμβρίου αἰφνιδιαστικῶς τὴν 1.30' μετὰ μεσονύκτιον, διὰ ν' ἀπομακρύνωμεν κατ' ἀρχὰς τὰ εἰς τὴν βορείαν καὶ νοτίαν πλευρὰν προσκτίσματα καὶ νὰ εὐρεθῶσιν οὕτω οἱ ἀντιδρῶντες πρὸ τετελεσμένης καταστάσεως.

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀνωτέρω προσθηκῶν, ἐφάνησαν οἱ ἀρχικοὶ τοῖχοι τῆς βορείας καὶ νοτίας πλευρᾶς μὲ τοὺς διὰ μεγάλων λίθων σχηματιζομένους εἰς τὴν τοιχοποιίαν σταυροὺς (εἰκ. 2), χαρακτηριστικὸς τῶν ναῶν τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰῶνος (Καπνικαρέα, Δαφνί, Χριστιάνου¹, Ἁγία Μονὴ Ναυπλίου², Ἁγιος Δημήτριος Βαράσοβας³ καὶ Ναὸς Σωτῆρος Ἀμφίσσης⁴). Ἐν συνεχείᾳ ἀφηρέθη τὸ κακόσχημον ἐτοιμόρροπον κωδωνοστάσιον καὶ ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ κατεδάφισις τῆς πρὸς δυσμὰς νεωτέρας ἐπεκτάσεως. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν νέων αὐτῶν κατασκευῶν ἀνευρέθη δι' ἀνασκαφῆς τὸ θεμέλιον τοῦ ἀρχικοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὴν εἰκόνα (πίν. 43B) διακρίνεται ἡ ΒΔ γωνία τῶν θεμελίων τοῦ δυτικοῦ τοίχου μὲ τὸν μεγάλον ὀρθοστάτην εἰς τὴν θέσιν του. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νάρθηκος ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ὡς καὶ οἱ χωρίζοντες

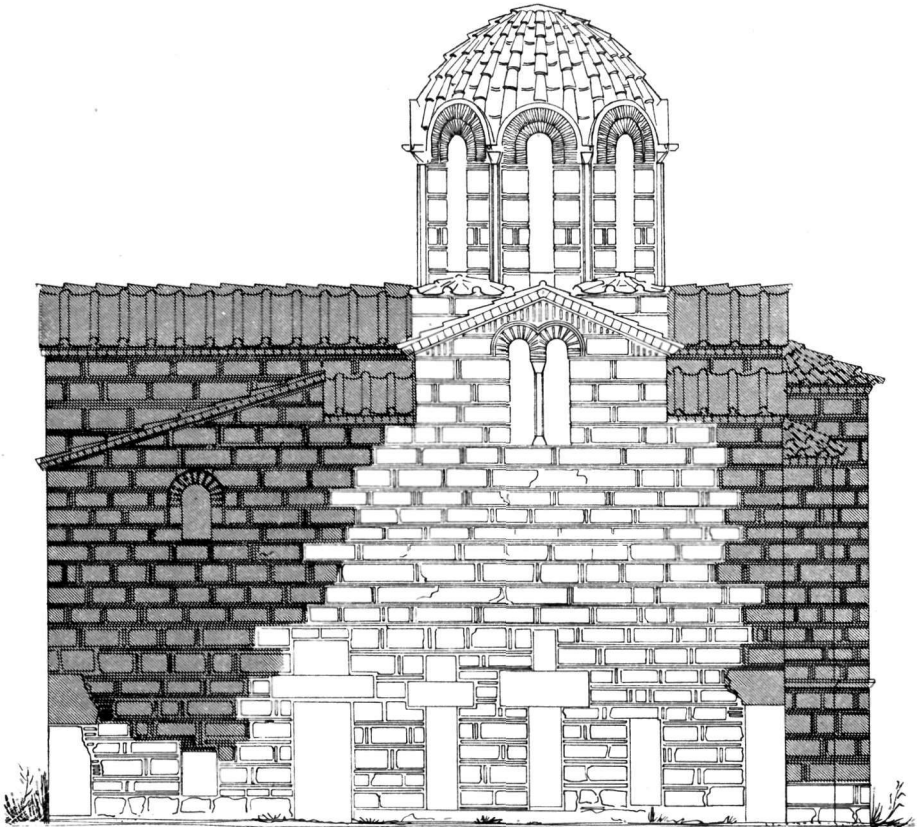
1. E. Stikas, L'église byzantine de Christianou, Paris 1951, εἰκ. 26, 88 καὶ 89.

2. G. Millet, L'école grecque dans l'architecture byzantine, Paris 1916, σ. 142, εἰκ. 69.

3. A. K. Ὁρλάνδος, A.B.M.E., τόμ. Α', σ. 105, εἰκ. 1.

4. A. K. Ὁρλάνδος, ἔ.ἀ., σ. 186, εἰκ. 4.

τὰς δύο θύρας τοῦ νάρθηκος δύο πεσσοὶ μὲ τὰς ἀντιστοίχους ἐγκοπὰς ἐπὶ τοῦ νοτίου καὶ τοῦ βορείου τοίχου. Ἡ εἰκὼν (πίν. 44A) παρουσιάζει τὰς βάσεις τῶν νεωτέρων κιόνων καὶ δεξιὰ ἐπὶ τοῦ τοίχου τὴν ἔναντι τοῦ πεσσοῦ

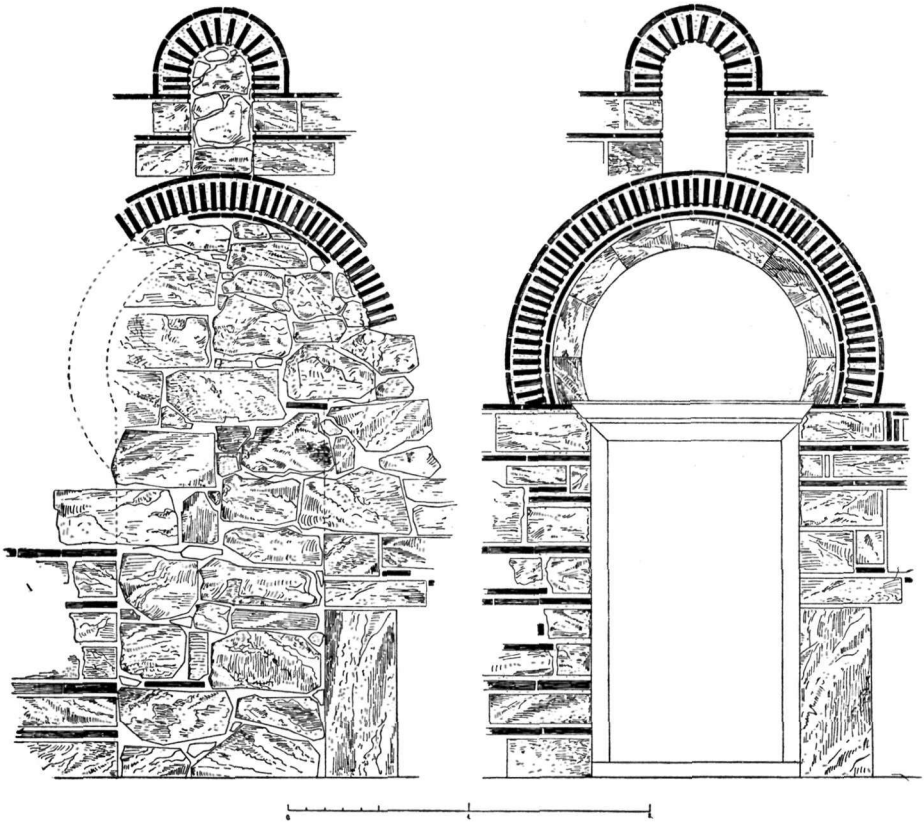

Εἰκ. 2. Ἀποκατάστασις τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῆς νοτίας πλευρᾶς.
(Τὸ σκιασμένον μέρος δεικνύει τὰ ἀποκατασθέντα τμήματα).

τοῦ νάρθηκος ἐξέχουσαν παραστάδα, ἡ ὁποία ἦτο κατεστραμμένη ἄνωθεν τῆς ἐπιχώσεως καὶ τῆς πλακοστρώσεως τοῦ δαπέδου τοῦ νέου ναοῦ. Εἰς τὸ βάθος φαίνονται αἱ βάσεις καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κορμοῦ τῶν κεχωσμένων δύο ἀρχικῶν δυτικῶν κιόνων τοῦ ναοῦ.

Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νάρθηκος διεπιστώσαμεν ὅτι μόνον

εἰς τὴν βόρειον στενὴν πλευρὰν αὐτοῦ ὑπῆρχε μικρὰ θύρα πλάτους 1,15 μ. καὶ ὕψους 1,85, ἣτις εἶχε φραχθῆ μεταγενεστέρως, ἔφερε δ' ἄνωθεν πεταλόμορφον ἀνακουφιστικὸν τόξον, ὡς διεπιστώθη ἐκ σφωζομένου τμήματος τῶν πλίνθων αὐτοῦ (εἰκ. 3).

Εἰκ. 3. Θύρα με πεταλόμορφον τόξον εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ νάρθηκος.
Μορφή, τὴν ὁποίαν εἶχε κατὰ τὴν εὑρεσίαν της,
καὶ ἀποκατάστασις τοῦ ἀρχικοῦ της σχήματος.

Τὸ πεταλόμορφον αὐτὸ τόξον ἀποκατεστήσαμεν ἐπὶ τῆ βάσει τῶν σφωζομένων στοιχείων του, εἶναι δὲ ὅμοιον πρὸς τὸ πεταλόμορφον τόξον τῆς νοτίας τοιχισμένης θύρας τῆς Καπνικαρέας καὶ πρὸς τὸ τῶν θυρῶν τοῦ Ναοῦ τοῦ Σωτῆρος τῆς Ἀμφίσσης¹. Συναντᾶται δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ τόξου ἐν

1. Α. Κ. Ὁρλάνδος, Α.Β.Μ.Ε., τόμ. Α', 1935, σ. 181, εἰκ. 3 καὶ 4.

Ἀττικῆ καὶ ἐν Ἀργολίδι ἀπὸ τοῦ 1000 μέχρι τοῦ 1200 μ.Χ.¹ Εἰς τὴν νοτίαν στενὴν πλευρὰν τοῦ νάρθηκος δὲν ὑπῆρχε θύρα, ἐσφαλμένως δ' ὁ Couchaud σημειώνει τοιαύτην εἰς τὴν κάτωψιν του καὶ εἰς τὴν προοπτικὴν του ἀπεικόνισιν (πίν. 40), προφανῶς κατ' ἀναλογίαν τῆς περιγραφείσης βορείας, διότι, ὡς διεπιστώσαμεν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς, κατὰ τὴν Ν πλευρὰν ὑπῆρχον μόνον δύο ἔσοχαὶ διὰ τυφλὸν τόξον, τοῦ ὁποίου ἐσφῆζετο εἰς τὸ κατώτερον μέρος καὶ τμήμα τοῦ παλαιοῦ κονιάματος φέρον γραμμικὴν διακόσμησιν (πίν. 43A,B).

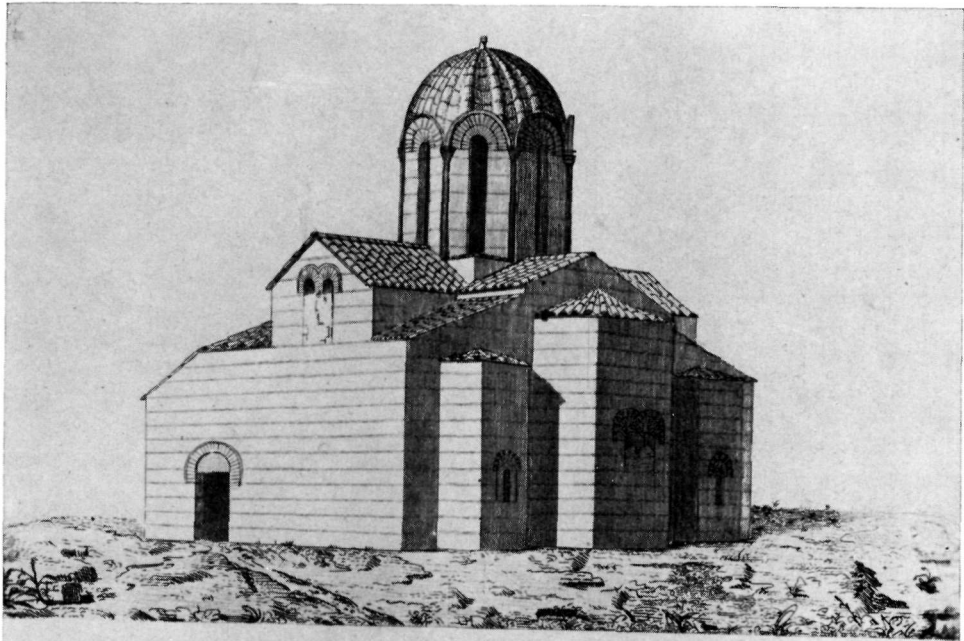
Προσθέτομεν ἐν τέλει, ὅτι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νάρθηκος εὐρέθησαν ἐξωτερικῶς καὶ τεμάχια ζωφόρου ἐξ ὀπτοῦ πηλοῦ μὲ κουφικὴν διακόσμησιν (πίν. 46), τὰ ὁποῖα προέρχονται πιθανώτατα ἐκ τῆς δυτικῆς ὕψους τοῦ ἄρχικοῦ ναοῦ, ἣτις εἶχεν ὀλόκληρος κατεδαφισθῆ μεταγενεστέρως.

Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ νάρθηκος ἤρχισεν ἡ ἀναστήλωσις τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν πεσσῶν, ὡς καὶ ἡ συμπλήρωσις τῶν τοίχων τῆς νοτίας καὶ βορείου πλευρᾶς. Ὡς δὲ ἐξηκριβώσαμεν ἐκ σφριζομένων τμημάτων, πλὴν τοῦ κεντρικοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ σταυροῦ, ὅπερ ἐκαλύπτετο διὰ κυλινδρικοῦ θόλου, τὰ πλάγια τμήματα τοῦ νάρθηκος ἐστεγάζοντο διὰ κυλινδρικῶν θόλων βαινόντων ἐγκαρσίως πρὸς τὸν πρῶτον.

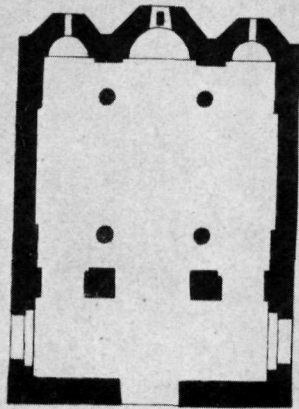
Ἐν συνεχείᾳ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ἀφαίρεσιν ὀλοκλήρου τῆς ἐκ δύο μέτρων ὕψους μεταγενεστέρως ἐξωτερικῆς ἐπιχώσεως τοῦ κυρίως ναοῦ, ἀνεύρομεν δὲ ἐσωτερικῶς εἰς βάθος 0,70 μ. τὸ παλαιὸν δάπεδον μὲ τοὺς τέσσαρας ἄρχικους κίονας ἐδραζομένους ἐπὶ παχειῶν μαρμαρίνων βάσεων², ὡς καὶ μίαν μικρὰν κόγχην εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, εὐρισκομένην παρὰ τὸν νάρθηκα. Κατὰ τὴν σχετικὴν ἀποχωμάτωσιν εὐρέθη ἐντειχισμένον εἰς τὸν μεταγενέστερον δυτικὸν τοῖχον καὶ τὸ θωράκιον τῆς εἰκόνας (πίν. 47B), διαστάσεως 0,69×1,07 καὶ πάχους 0,11 μ., εἰκονίζον σταυρὸν ἐπὶ βαθμιδωτῆς βάσεως καὶ τέσσαρας ρόδακας εἰς τὰ τέσσαρα ἑκατέρωθεν τῶν σκελῶν τοῦ σταυροῦ διαμερίσματα. Ἡ καλὴ βυζαντινὴ ἐργασία τοῦ θωρακίου τούτου μᾶς πείθει, ὅτι θὰ προέρχεται ἐκ τοῦ παλαιοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ, ὅπερ θὰ ἐξετείνετο μεταξὺ τῶν δύο ἀνατολικῶν κίωνων προεκβαλλόμενον μέχρι τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου ἐξωτερικοῦ τοίχου, ἐφ' ὧν παρατηρήσαμεν σχετικὰ ἴχνη προσηλώσεως αὐτοῦ. Τέλος ἀπεκαλύψαμεν τὴν παλαιὰν ἀγίαν τράπεζαν καὶ τὰς τρεῖς κόγχας τοῦ παλαιοῦ Ἱεροῦ, ἣτοι τὴν τῆς Προθέσεως, τὴν τοῦ κυρίως Ἱεροῦ

1. A. K. Ὁρλάνδος, Ε.Ε.Β.Σ., τόμ. ΙΑ', 1935.

2. Ὁ Couchaud εἰς τὴν κάτωψιν του παρουσιάζει ἐσφαλμένως τοὺς τέσσαρας ὑπὸ τὸν τροῦλλον κίονας ἀπέχοντας ἀλλήλων 2,30 μ. ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ 3,40 ἀπὸ Α πρὸς Δ, ἣτοι σχηματίζοντας ἐν κατόψει ὀρθογώνιον, ἐνῶ ἐν τῇ πραγματικότητι ἀπέχουν 2,30 μ. ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ 2,40 ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, ἣτοι σχηματίζουν σχεδὸν τέλειον τετράγωνον, ὡς ἄλλωστε ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται.

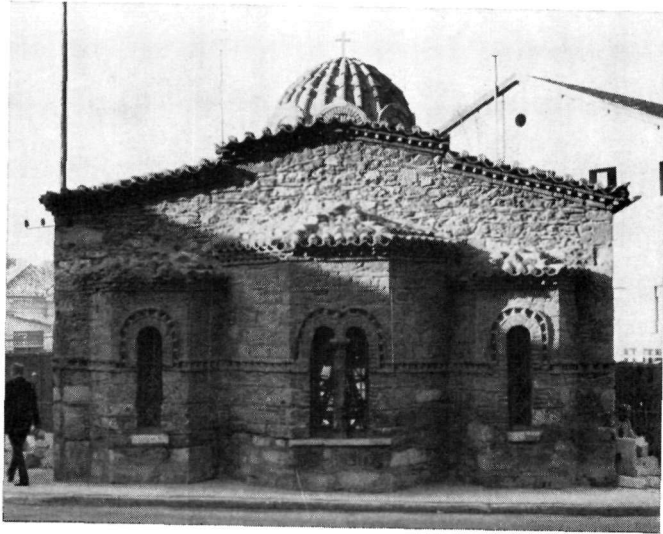

fig. 2

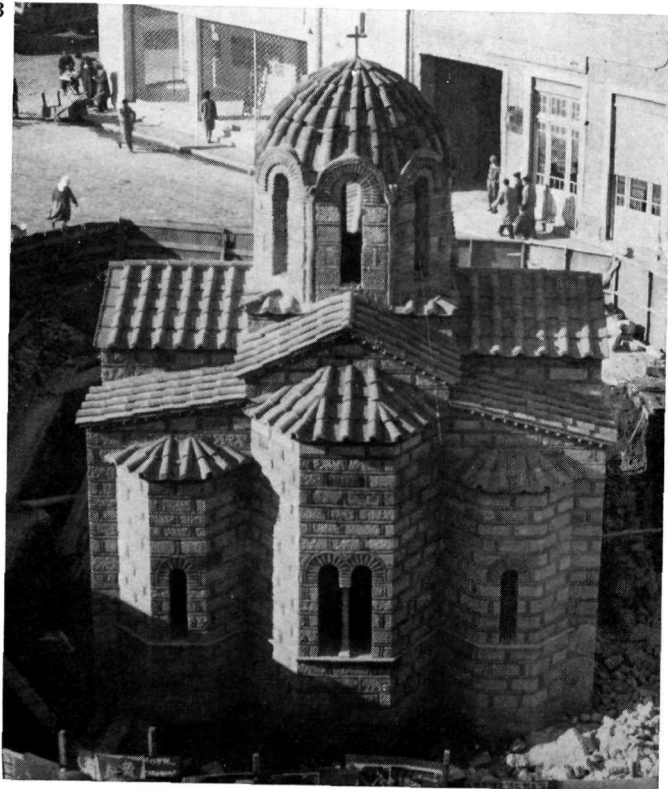

Κάτοψις καὶ ἀναπαράστασις τοῦ μνημείου ὑπὸ τοῦ Α. Couchaud (1842).
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

A

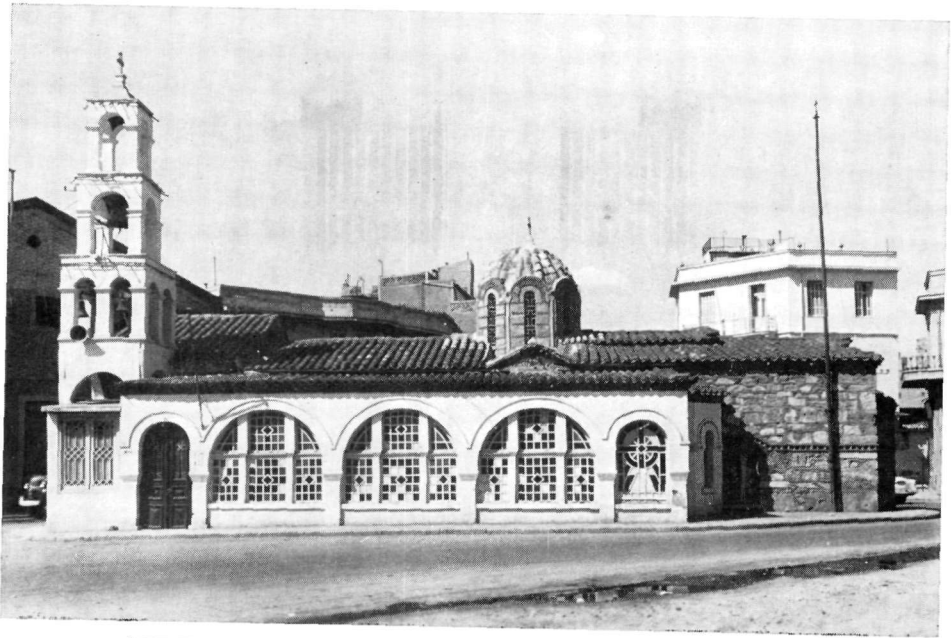
B

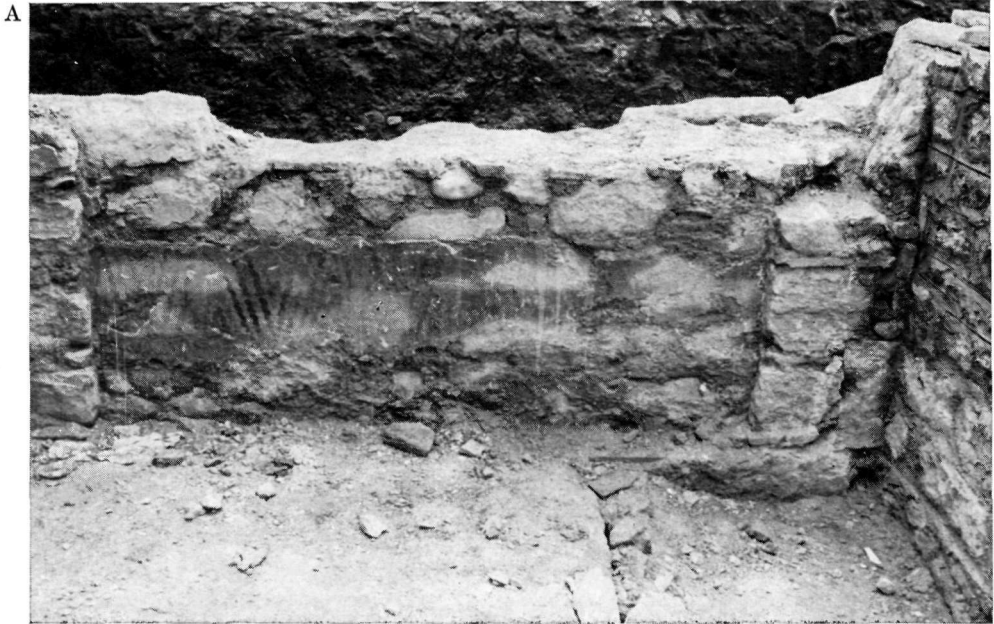
A. Ἡ κατεδαφισθεῖσα μεταγενεστέρα ἀψὶς.

B. Ἡ ἀνακτισθεῖσα ἀρχικὴ ἀψὶς.

ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

Ἡ νοτία πλευρά, ἄνω με τὰ νεώτερα προσκτίσματα
καὶ κάτω ὅπως ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς μορφῆν.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

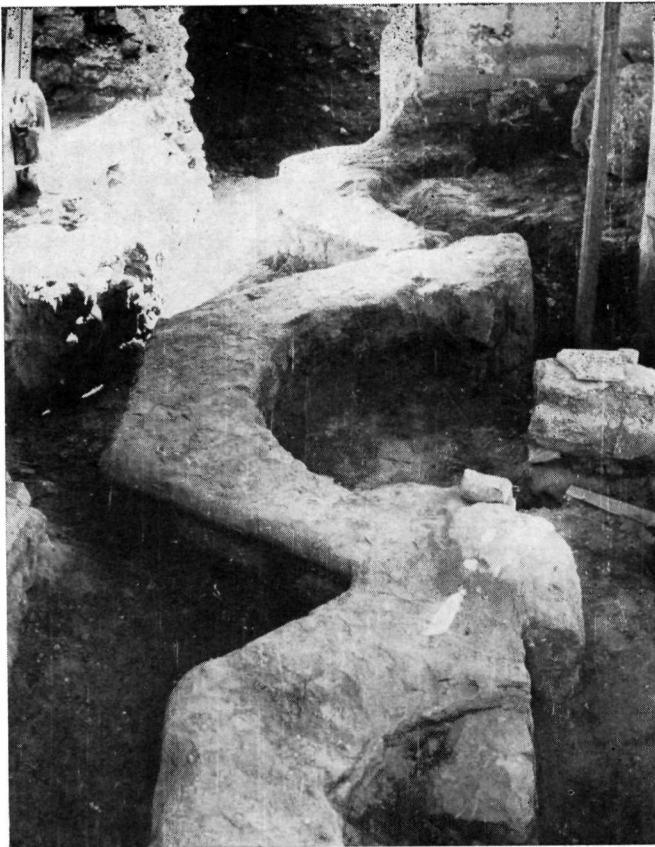

A. Νοτιοδυτική γωνία τοῦ νάρθηκος μετὰ τὰς ἐγκοπὰς τῆς τυφλῆς ἀψίδος.
B. Βορειοδυτική γωνία τῶν θεμελίων τοῦ δυτικοῦ τοίχου. (Διακρίνεται ἡ βορεία θύρα τοῦ νάρθηκος ἐκ τῶν ἔσσω, ὡς καὶ ἡ ἐξέχουσα παραστάς.)

ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

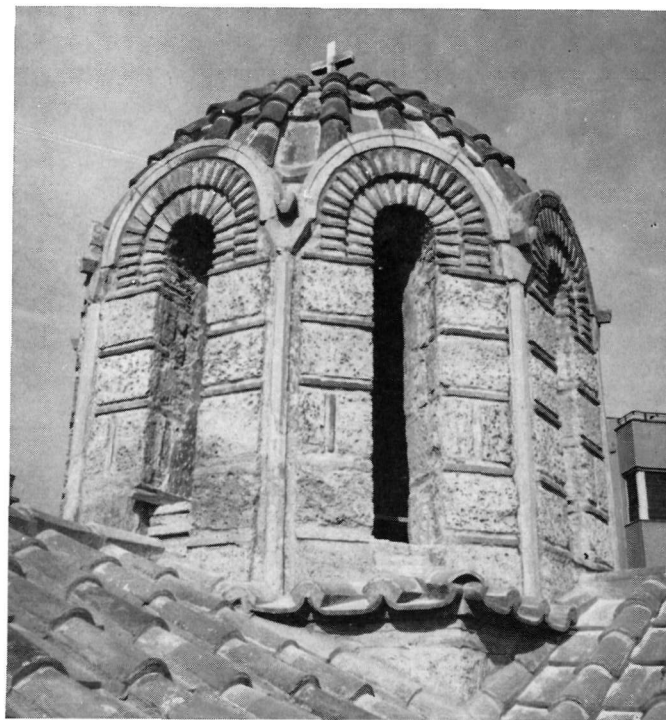
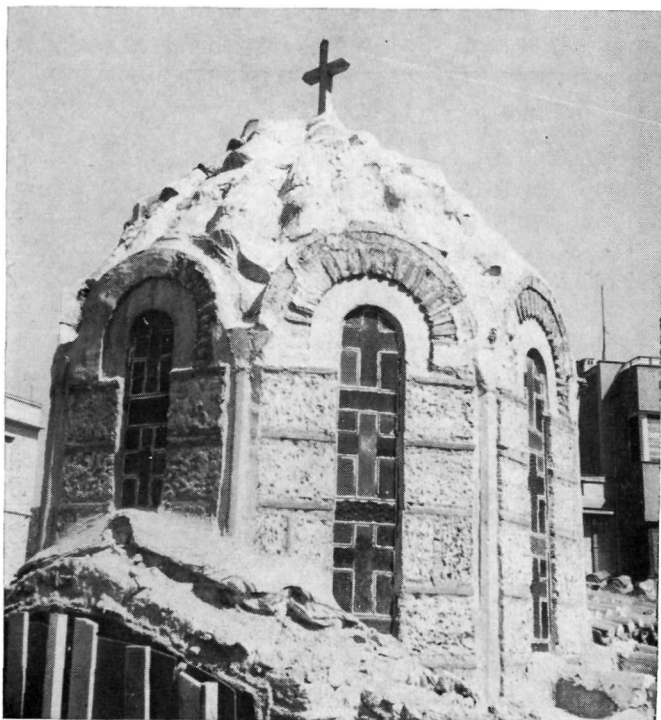

A

B

A. Αί βάσεις τῶν δύο δυτικῶν κιόνων τοῦ ναοῦ μετὰ τὴν ἐπίχρῳσιν.
B. Αἱ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀνακαλυφθεῖσαι τρεῖς ἀψίδες τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

Ὁ τροῦλλος τοῦ μνημείου, ἀριστερὰ πρὸ τῆς ἀποκαταστάσεώς του, δεξιὰ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν.

ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

Πλάκες μετὰ κουφικῶν κοσμημάτων.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

A

B

Παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά γλυπτά.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

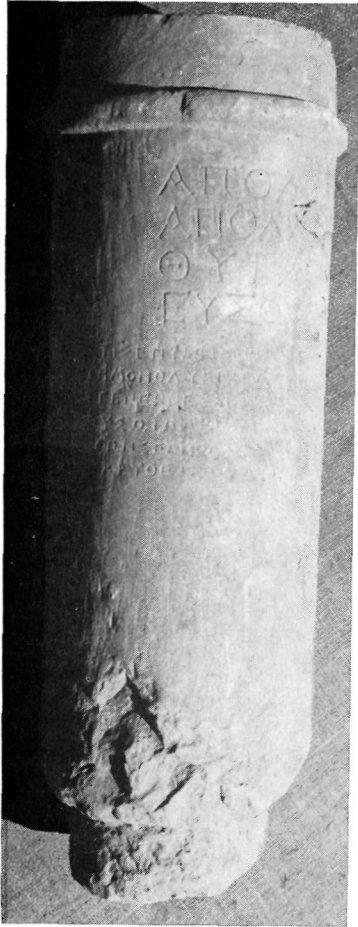
A

B

Παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά γλυπτά.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

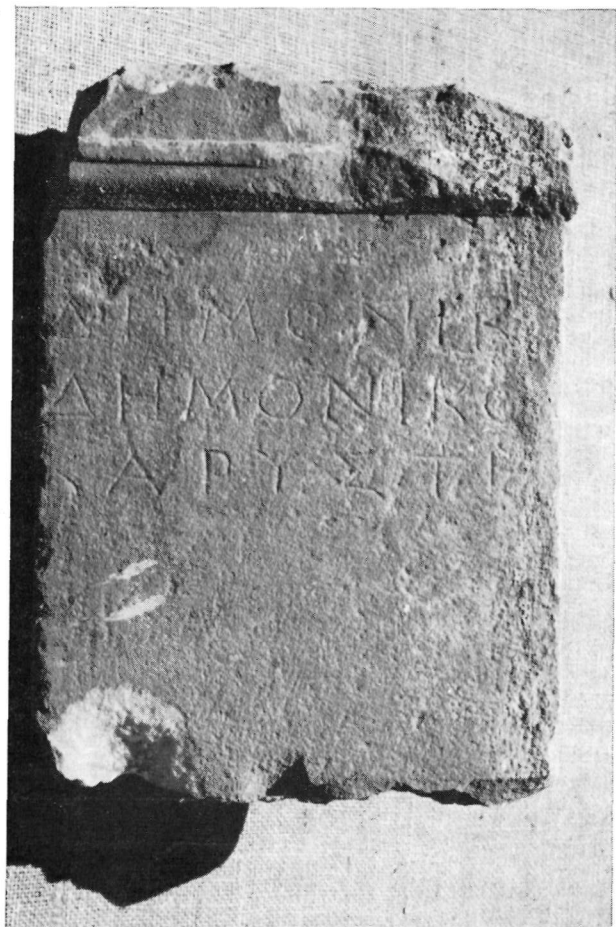
Α

Β

Γ

Ἐρχαῖαι ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

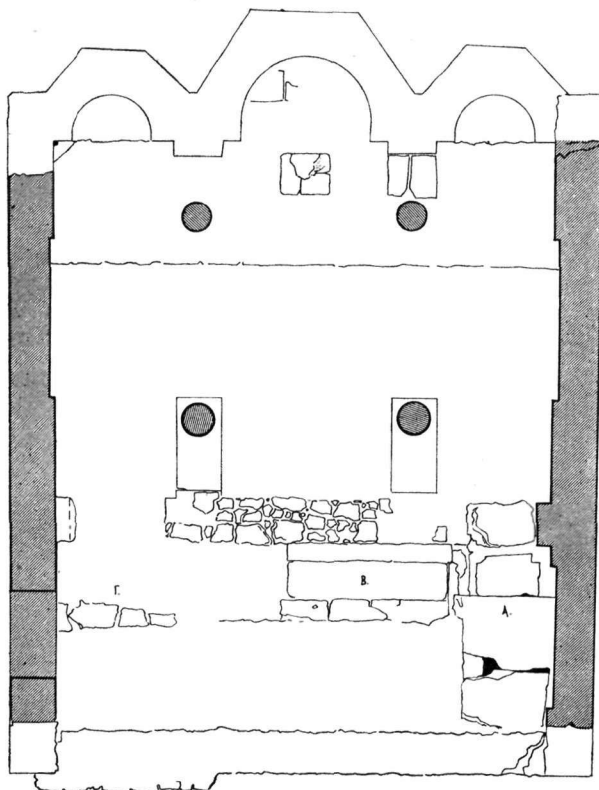

Ἄρχαϊα ἐπιγραφὰι καὶ ἀγγεῖα εὐρεθέντα κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

Βυζαντινά αγγεία εὑρεθέντα κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν.
ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

Βήματος καὶ τὴν τοῦ Διακονικοῦ, αἵτινες ἐσφύζοντο εἰς ὕψος 0,70 μ. ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ δαπέδου διασφύζουσαι τὴν πλινθοπερίβλητον τοιχοδομίαν των (πίν. 44B). Τὸ σχέδιον (εἰκ. 4) δεικνύει τὸ ἀρχικὸν διάγραμμα τοῦ μνημείου ὡς προέκυψε κατόπιν τῶν ἡμετέρων ἐρευνῶν.

Εἰκ. 4. Ναὸς Ἁγ. Ἀσωμάτων.

Κάτοψις τοῦ ἀρχικοῦ μνημείου ὡς εὐρέθη διὰ τῶν ἀνασκαφῶν.

Μετὰ τὴν ἐξακριβωσιν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ ἀφηρέσαμεν ὅλας τὰς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ κτηρίου γενομένας νεωτέρας κατασκευὰς καὶ ἠρχίσαμεν τὴν ἀναστήλωσιν τῶν κογχῶν τοῦ Ἱεροῦ καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν κατεστραμμένων τοίχων καὶ θόλων. Ἐκ σαφῶν λειψάνων τῶν θόλων τῶν διαμερισμάτων τῆς Προθέσεως καὶ τοῦ Διακονικοῦ προέκυψεν, ὅτι οἱ

χώροι αὐτοὶ ἐκαλύπτοντο διὰ κυλινδρικών θόλων βαινόντων ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦν σύστημα. Τὰ σχέδια (εἰκ. 5 καὶ 6) παρουσιάζουν τὴν τελικὴν κάτοψιν καὶ τομὴν τοῦ ναοῦ μετὰ τὴν γενομένην ἀποκατάστασιν τοῦ μνημείου. Πρόκειται περὶ ἀπλοῦ τετρακονίου, σταυροειδοῦς ἐγγεγραμμένου τρουλλωτοῦ ναοῦ, μετὰ Ἰεροῦ περιοριζομένου μόνον εἰς τὰς κόγχας. Ἀνήκει δηλαδὴ εἰς τὸν τρίτον τύπον, κατὰ τὴν λεπτομερῆ σχετικὴν μελέτην τοῦ καθηγ. κ. Ὁρλάνδου¹, ἔνθα ἀναφέρονται ὅλοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸν τύπον αὐτὸν ναοί, ἐν οἷς καὶ τινες ἄλλοι ἀθηναϊκοί, ὡς π.χ. ὁ Ἄγ. Νικόλαος ὁ Ραγκαβᾶς κλπ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρονολογίαν κατασκευῆς του, ταύτην δυνάμεθα νὰ θέσωμεν εἰς τὸ 2^{ον} ἡμισυ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, κρίνοντες ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῶν μεγάλων σταυρῶν, τοὺς ὁποίους ἐμφανίζει ἐξωτερικῶς ἢ τοιχοποιεῖα του, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκ τῶν εὐρεθέντων κουφικῶν κοσμημάτων ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἐκ τοῦ χρησιμοποιηθέντος πεταλομόρφου τόξου καὶ τέλος ἐκ τῆς μορφῆς καὶ τῶν ἀναλογιῶν τοῦ κεντρικοῦ τοῦ τρούλλου, ὅστις παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τοὺς τρούλλους τῆς Καπνικαρέας καὶ τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου (σήμερον Ἄγ. Ἐλευθέριος).

Ἀναφέρομεν ἐν τέλει ὅτι τόσον ἐπὶ τοῦ βορείου ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ τρούλλου ἀπεκαλύφθησαν τμήματα νοπογραφῶν, περὶ τῆς χρονολογίας καὶ κατασκευῆς τῶν ὁποίων ὅμως δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν πρὸ τοῦ τελικοῦ καθαρισμοῦ των.

Ἐυρήματα. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω εἰδικῶς μνημονευομένων κατὰ τὴν ἀνασκαφήν, ἀνευρέθησαν καὶ τὰ ἐξῆς ἀκόμη ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, γλυπτὰ καὶ ἀγγεῖα :

1. Κιονίσκος ἐπιτύμβιος διαμ. 0,23 μ. ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μ.σ.μ. 0,70 μ. φέρων τὴν ἐπιγραφὴν (πίν. 49A) :

ΑΠΟΛΛ..... Ἀπολλ(ωνία)

ΑΠΟΛΛΩ..... Ἀπολλω(νίου)

ΘΥΓΑΤ..... Θυγάτ(ηρ)

ΕΥΣΟΥΔ..... Εὐσουδ.....

ΑΡΤΙΣΕΝΥΜΦΙΔΙΟΙΣΙΝΑΒ Ἄρτι σε νυμφιδίοισιν ἀβ.....

ΤΛΗΜΩΝ ΟΛΥΣΙΜΕΛΗΣΑΜ Τλήμων, ὁ λυσιμελής ἀμ.....

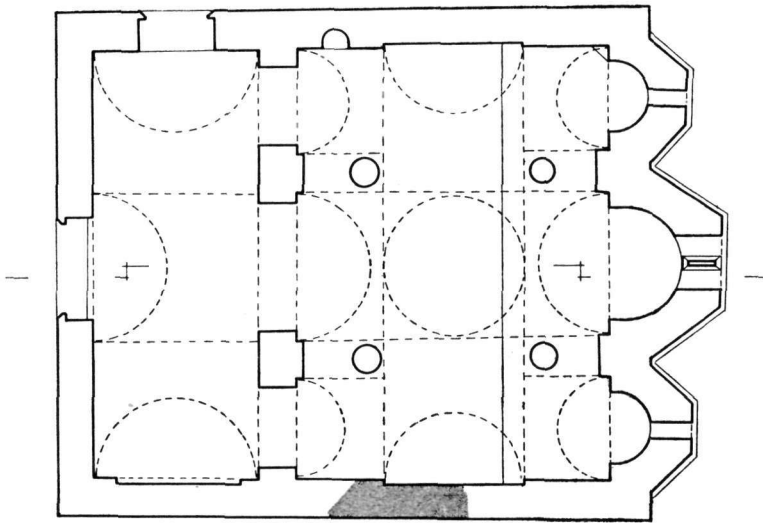
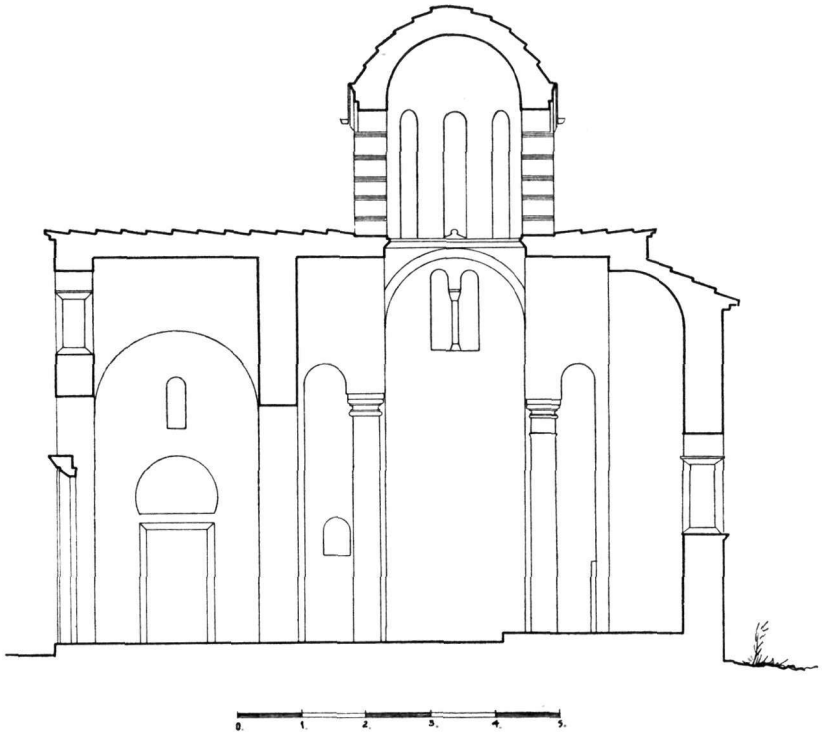
ΟΥΓΕΝΕΗΝ ΕΞ ΑΝΔΡΟΣ ΕΟΙ Οὔ γενεὴν ἐξ ἀνδρὸς ἔοι[κεν

ΝΟΥΣΩΙ ΔΑΡΓΑΛΗ ΣΟΜ Νούσφ δ' ἀργαλέη σομ.....

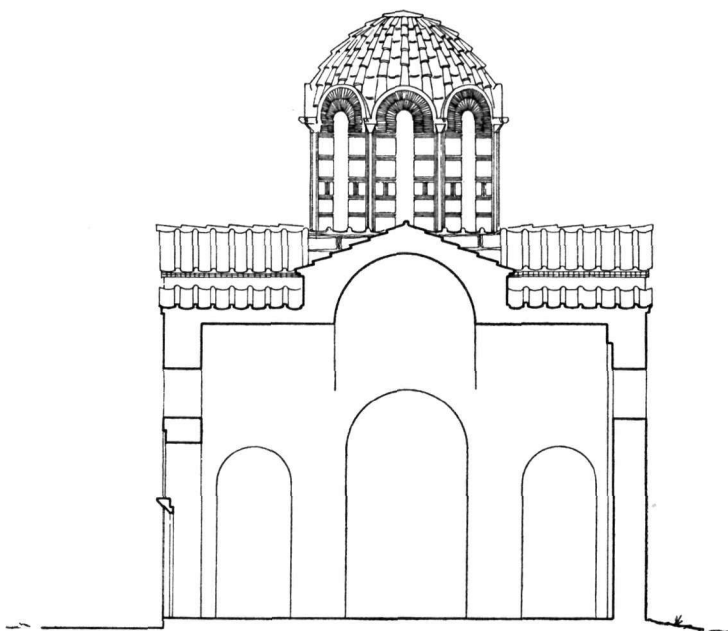
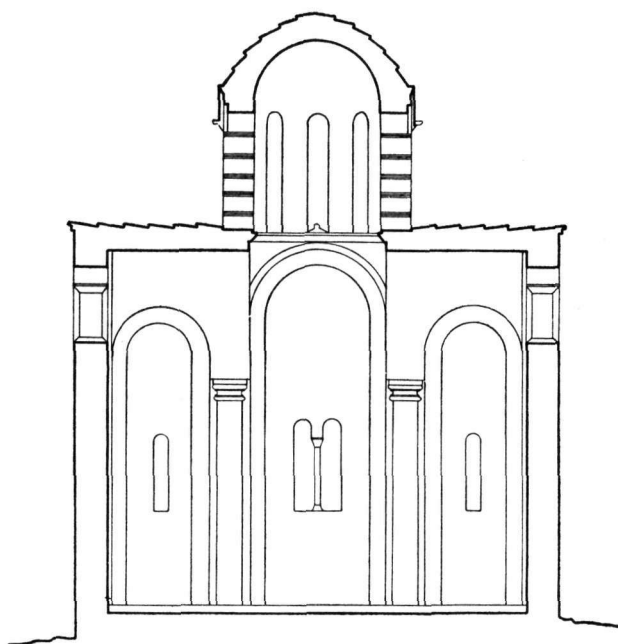
ΑΝΘΩΝ ΣΕΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΕΠΩ Ἀνθ' ὧν σε Ἀπόλλωνος ἐπω...

ΔΙΑΚΡΥΟΕΙΣ ΕΥΣΟΥΣ Διακρυοεῖς εὐσουσ.....

1. Α. Κ. Ὁρλάνδος, Α.Β.Μ.Ε., τόμ. Ε', 1939-1940, σ. 9. Ὁ αὐτός, Ἡ τράπεζα τῆς ἐν Πάτιμφ Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, τόμ. Γ', 1958, σ. 3, εἰκ. 1, Α.Β.Μ.Ε., τόμ. Η', 1955-1956, σ. 176, εἰκ. 30 καὶ τόμ. Ξ', 1948, σ. 71, εἰκ. 58.

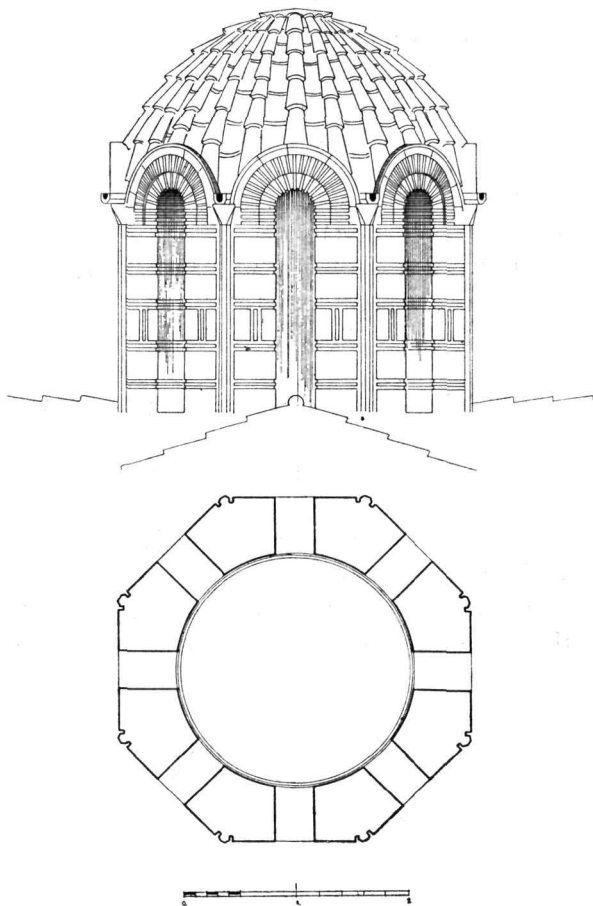
Είχ. 5. Ναός Ἁγ. Ἀσωμάτων.
Κάτοψις καὶ τομὴ κατὰ μῆκος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν.

Είχ. 6. Τομή κατά πλάτος του κυρίως ναού και του νάρθηκος
μετά την άποκατάστασιν.

2. Κιονίσκος ἐπιτύμβιος μ.σ. ὕψ. 0,69 μ. καὶ διαμ. ἄνω 0,23 καὶ κάτω 0,225 μ. Μάρμαρον λευκόν.

Ἐπιγραφή..... ΙΔΗ

Εἰκ. 7. Ναὸς Ἁγ. Ἀσωμάτων. Τομὴ καὶ ὄψεις τοῦ τροῦλλου.

3. Ἐπιτύμβιος πλάξ μετ' ἀετώματος ἐκ μαρμάρου λευκοῦ διαστάσεων 0,38×0,27 καὶ πάχ. 0,085 μ. (πίν. 49Γ), φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

ΔΗΜΟΝΙΚ..... Δημόνικ(ος)

ΔΗΜΟΝΙΚΟ..... Δημονίκο(υ)

ΚΑΡΥΣΤΙ..... Καρύστι(ος)

4. Τμῆμα κιονίσκου ἐκ τεφρόχρου μαρμάρου μ.σ. ὕψ. 0,23, ἄνω διαμ. 0,35 μ., φέρει τὴν ἐπιγραφήν (πίν. 50Α):

ΕΛΕΥΘΕΡΙΝ

ΔΙΟΝΥΣ.....

Μ.....

5. Τμήμα επιτυμβίου κιονίσκου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μ.σ. ὕψ. 0,24 μ., κάτω διάμετρος 0,185 (πίν. 49B).

Φέρει τὴν ἐπιγραφὴν :

ΝΟΥΜΗ.....

ΜΕΝΕΚ(ράτους)

ΗΡΑ(κλεώτου ;)

6. Βάσις ἀγάλματος διαστάσεων 0,50×0,215 καὶ πάχους 0,095 μ. φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν (πίν. 50B) :

ΘΡΑΣΥΛΛΟΝ ΘΡΑΣ ΥΛ ΛΟΥ ΕΛΕΥΣΙΝΙΟΝ

Η ΜΗΤΗΡ ΑΝΕΘΗΚΗΡΩΙ

Θράσυλλον Θρασύλλου Ἐλευσίσιον

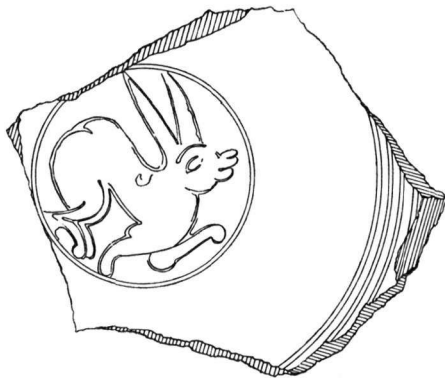
ἡ μήτηρ ἀνέθηκε Ἡρωί.

7. Ἐπίκρανον παραστάδος παλαιοχριστιανικὸν (πίν. 48A) διαστ. 0,51 × 0,53 καὶ ὕψ. 0,165 μ.

8. Ἐπίθημα παλαιοχριστιανικὸν (πίν. 47A) ὕψ. 0,17, μήκος 0,44, πλ. 0,215.

9. Πλάξ φέρουσα ἀνάγλυφον ἰσοσκελῆ σταυρὸν ἐντὸς κύκλου καὶ περαιτέρω ἀλυσσοειδὲς πλέγμα (πίν. 48B).

10. Θραύσματα βυζαντ. ἀγγείων, ὧν ἓν μετ' ἐγκαράκτου παραστάσεως πτηνοῦ (πίν. 51) καὶ ἕτερον μετὰ παραστάσεως λαγοῦ (εἰκ. 8).

Εἰκ. 8. Θραῦσμα βυζαντινοῦ ἀγγείου εὗρεθὲν κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν.

11. Θραύσματα ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἀγγείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐρυθρόμορφον ὄστρακον μὲ παράστασιν παιδίου (πίν. 50Γ).

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Γ. ΣΤΙΚΑΣ